

KRÍZA ČESKOSLOVENSKEJ MYŠLIENKY? (SLOVENSKÁ MLÁDEŽ V POLITICKÝCH STRANÁCH V PRVEJ POLOVICI 30. ROKOV MINULÉHO STOROČIA)*

Róbert ARPÁŠ

Slovenská akadémia vied
Historický ústav, Oddelenie novších dejín
P. O. Box 198, Klemensova 19, 814 99 Bratislava
arpas@savbb.sk

ARPÁŠ, Róbert. Crisis of Czechoslovak thought? (Slovak Youth in Political Parties in the First Half of 1930s). Economic crisis in the 1930s' radicalised also the attitude of inhabitants of Czechoslovakia. Among the young Slovak generation this was manifested by reevaluation of their attitude to civil and legal status of Slovakia. This contribution is dedicated to three significant events in the years 1932 and 1933: The congress of the young Slovak generation in Trenčianske Teplice, the congress of young agrarian generation in Zvolen and Pribina's festivities in Nitra. On this example is demonstrated the denial of the state-enforced ideology of Czechoslovakism by the whole young generation with no regards of party affiliation. Despite this consensus of opinions the representatives of the young generation still could not overcome the differences accruing from the party affiliation and agree on the common requirements which would lead to the solution of Slovak issue.

Kľúčová slová: Slovensko; reforma; samospráva; autonómia; mladá generácia;

Keywords: Slovakia; reform; self-government; autonomy; young generation;

Začiatok tridsiatych rokov dvadsiateho storočia bol vo všetkých sférach života nielen obyvateľov Československa ovplyvnený hospodárskou krízou. Rapídne zhoršenie životnej úrovne spôsobovalo radikalizáciu ich postojov. Prirodzene najviac náchylná na radikálne riešenia bola mladá generácia. Tá na rozdiel od svojich predchodcov študovala a dospievala už v zásadne iných štátovprávnych a politických podmienkach. Preto bola k pomerom podstatne kritickejšia. To sa prejavilo aj v postoji k tzv. slovenskej otázke, t. j. k otázke národnej svojbytnosti Slovákov a z toho vyplývajúcej požiadavke úpravy štátovprávneho postavenia Slovenska v spoločnom československom štáte.

* Článok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0119/14 Formovanie zahraničnopolitického myslenia slovenských politických elít a spoločnosti v rokoch 1918–1939.

V danom období začala byť slovenská otázka citlivejšie vnímaná celou mladou slovenskou generáciou, a to bez ohľadu na jej politickú orientáciu alebo sociálne postavenie. Túto skutočnosť reflektovali aj redaktori nezávislého časopisu *Politika*, inak blízkeho najsilnejšej vládnej strane – agrárnikom. Preto sa rozhodli zorganizovať zjazd mladej slovenskej generácie, na ktorom sa (podľa ich zámeru) mali zúčastniť zástupcovia všetkých politických smerov. Podujatie im malo poskytnúť priestor na výmenu názorov a vypracovanie spoločného stanoviska slovenskej mládeže. Traja reprezentanti časopisu – Peter Zaťko, Ľudovít Ruman¹ a Andrej Kostolný – osobne informovali o zamýšľanom podujatí prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka. Na prezidenta urobili dobrý dojem, o čom svedčí aj jeho hodnotenie. Najvyšší československý ústavný činiteľ označil časopis za „objektívny hlas mládeže vychovanej už republikou“ a jeho predstaviteľov za „stred slušných, pracujúcich a mysliacich ľudí“².

Miestom konania zjazdu sa stali Trenčianske Teplice. Sem sa v dňoch 25. a 26. júna 1932 skutočne dostavili zástupcovia celého slovenského politického spektra. Neprišla sem ale iba mládež. Medzi účastníkmi sa objavili aj starí politickí „harcovníci“, čo bolo veľkou časťou zjazdového pléna vnímané s nevôľou. Kritický postoj k týmto „starým štruktúram“ im dávali opakovane ostentatívne najavo. Hnev delegátov sa zniesol najmä na Ľudovíta Medvedského a Antona Štefánka, ktorí sa znova a znova pokúšali prezentovať vlastné názory. Boli však vykričaní s poukazom na to, že ako aktívni politici sú za daný stav spoluzodpovední.³ Po tejto skúsenosti sa ďalší zo starších politikov vrátane lídra slovenského krídla agrárnej strany Milana Hodžu vzdali pokusov o vlastný prejav.

Zjazd za prítomnosti 380 účastníkov otvoril predseda prípravného výboru Peter Zaťko. Prítomných vyzval, aby dospeli k dohode na spoločnom slovenskom programe. Súčasne referentov a diskutérov požiadal, aby sa pokúsili byť maximálne vecní.⁴

Aby vznikol čo najširší priestor na diskusiu, podnikli organizátori zjazdu určité opatrenia ešte pred jeho začiatkom. Pripravené referáty boli publikované na stránkach časopisu *Politika*, aby sa s nimi mohli účastníci už vopred zoznámiť. Referenti tak mali prezentovať iba hlavné myšlienky svojich príspevkov, vďaka čomu mal byť umožnený väčší priestor na diskusiu.

Prvým bodom, ku ktorému zjazd plánoval zaujať stanovisko, bol platný spoločenský poriadok. Hlavné referáty predniesli Vladimír Clementis, Imrich Karvaš a Jozef Zvrškovec. V. Clementis, verný svojmu komunistickému presvedčeniu,

¹ V texte je uvedená podoba mena Ruhman. V niektorých zdrojoch je uvádzaný aj ako Rumann.

² GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, Anna. U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka. Bratislava: Academic Electronic Press, Ústav T. G. Masaryka a Historický ústav SAV, 1995, s. 163.

³ Slovák, 28. 6. 1932, s. 1, Sjazd mladej slovenskej generácie jednohlasne: Proti centralizmu a za autonomiu Slovenska. Podľa úradnej správy okresného náčelníka bol prijatý návrh, aby z diskusie boli vylúčení príslušníci staršej generácie, s poukazom na to, že „je sjazd tento sjazdom mladej slovenskej generácie“. Národní archiv České republiky (ďalej NA ČR) Praha, fond (ďalej f.) Prezidium ministerstva vnitra – Archiv ministerstva vnitra (ďalej PMV-AMV) 225, kartón (ďalej k.) 911, signatúra (ďalej sig.) 225-911-3.

⁴ Slovák, ref. 3, s. 1. K problematike pozri tiež ZMÁTLO, Peter. Katolíci a evanjelici na Slovensku (1929–1932). Ružomberok: Verbum, 2011, s. 250–262.

označil aktuálny systém za nevyliečiteľne chorý. Za riešenie považoval jeho nahradenie systémom novým – komunistickým. Na rozdiel od V. Clementisa bol I. Karvaš za evolučné riešenie na zásade solidarity. Vo svojom prejave odmietol viazané kandidačné listiny. Podľa jeho názoru sa totiž iba v slobodných demokratických voľbách mohli presadiť „statoční a rozumní“ ľudia, ktorí „budú vstavie postarať sa o nápravu terajšieho chorého systému“. Práve evolučný vývoj považoval za cestu k novému spoločenskému poriadku. Tretí referent J. Zvrškovec presadzoval kresťanský spoločenský poriadok. Len ten podľa J. Zvrškovca mohol uzdraviť choré prejavov v spoločnosti. Vo svojej reči odsúdil nezdravé prvky marxizmu a individualizmu, čo ale nemalo znamenať neochotu akceptovať dobré prvky z oboch smerov.⁵

Po hlavných referátoch nasledovala diskusia, v ktorej vystúpilo približne tridsať rečníkov.⁶ Aby bol poskytnutý priestor čo najväčšiemu počtu záujemcov o vystúpenie, rozhodlo sa o časovom limite, ktorý bol najskôr stanovený na osem minút.⁷ Aj v dôsledku tohto rozhodnutia úroveň jednotlivých príspevkov utrpela. Na záver debaty predsedajúci urobil záverečné zhrnutie, keďže vydávanie rezolúcií organizátori odmietli. Stanovisko zjazdu k prvému bodu rokovania zhrnul Peter Zaťko. Vzhľadom na zameranie väčšiny vystúpení a diskusných príspevkov musel skonštatovať, že platný spoločenský poriadok odmietli všetci rečníci. Kým komunisti volali po odstránení aktuálneho zriadenia, ostatní by sa uspokojili s jeho nápravou, ktorá mala spočívať v eliminácii najzávažnejších chýb. Podľa Zaťkovho hodnotenia mládež navrhovala „odstraňovať chyby platného poriadku prenikaním prvkov kolektivistických, poťažne tlačením týchto prvkov do štruktúry platného poriadku. Záujem kolektíva je väčší ako záujem individua“⁸.

Druhým bodom programu zjazdu bolo „stanovisko k postaveniu Slovenska v ČSR“. Predsedajúci Imrich Karvaš skonštatoval, že išlo o najchúlostivejší problém, citovú otázku, a preto vyzval „prítomných, aby sa chovali vážne a aby sa hovorilo vecne“. Prvý referent Anton Vašek dôrazne odmietol centralizmus a ako stúpenec Hlinkovej slovenskej ľudovej strany sa dožadoval inkorporovania autonómie Slovenska do československej ústavy. Zároveň vysvetlil vlastné ponímanie autonómie: „Autonomiou je zaradenie Slovenska do republiky ČSR na podklade federalistickom tak, aby prirodzený vývin slovenského národa bol zaistený.“⁹ Druhým referujúcim bol Peter Zaťko, ktorý odmietol obvinenia, podľa ktorých zástancovia regionalizmu¹⁰ neriešili otázku existencie slovenského národa. Tú on považoval za samozrejmú. Pri volaní po autonomizme a federalizme

⁵ Slovák, ref. 3, s. 1.

⁶ V úradnej správe okresný náčelník uviedol, že do debaty sa zapojilo 20 diskutujúcich, keďže staršej generácií nebolo umožnené vystúpiť. NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 911, sig. 225-911-3.

⁷ Slovák, ref. 3, s. 2.

⁸ Slovák, ref. 3, s. 2.

⁹ Slovák, ref. 3, s. 2.

¹⁰ O postoji Slovenskej národnej strany (ako druhej politickej strany presadzujúcej požiadavku slovenskej autonómie) k ideológii regionalizmu pozri ROGUĽOVÁ, Jaroslava. Slovenská národná strana 1918 – 1938. Bratislava: Kalligram, 2013, s. 122 – 123.

však prorocky varoval: „Federalizmus znamená delenie zákonodarnej moci... to vieme. Ale kde by sa zastavil tento vývoj?“ Za hlavnú chybu centralistického režimu pritom považoval aktivity jeho predstaviteľov – Slovákov, ktorí nedostatočne hajili slovenské záujmy. Preto podporil jednotu pri vymáhaní slovenských práv a potrieb, ale zároveň zdôrazňoval, že sa popri tom nemá zabúdať na záujem štátu.

Postavenie Slovenska z kultúrnej stránky hodnotili referáty Matúša Černáka, Andreja Kostolného a Ladislava Novomeského.¹¹ Následná debata sa sústredila na odmietnutie centralizmu a podporu slovenskej samosprávy, či už vo forme autonomistickej, alebo regionalistickej. Početnosť záujemcov o diskusiu sa odrazila aj v ďalšom skrátení lehoty na vystúpenie, tentoraz už len na päť minút¹², čo mnohí oprávnene považovali za nedostatočné. Výsledok diskusie k druhému bodu zjazdu zhrnul Jozef Millo: „Centralizmus na Slovensku sa jednomyselne odsúdil. Celá mladá slovenská generácia je autonomistická, názory sa líšia len čo do stupňa. Jedni považujú za nutný federalizmus, druhí sa predbežne uspokojujú s úplným regionalizmom, zabezpečeným zákonom.“¹³

Posledným bodom zjazdu bolo „stanovisko k vedeniu nášho verejného života“. S prvým referátom vystúpil predstaviteľ mladých agrárnikov Pavel Kordoš. Jeho kritika neodbornosti súdobých vedúcich činiteľov názorne dokazovala, že nespokojnosť s aktuálnymi pomery sa neobmedzovala iba na prívržencov opozičných politických strán. Kordoš preto vyzýval na revíziu vedenia verejného života.¹⁴ Druhý referent Jozef Millo poukázal na neúčinnosť aktuálnych metód pri riešení slovenských potrieb. Milla vystriedal na pódiu Daniel Okáli, ktorý skritizoval vplyv pozemkovej reformy na slovenský ľud. Ako posledný vystúpil František Paňák. Vo svojom prejave sa odvolal na ústavu, podľa ktorej má moc v rukách ľud. Zároveň však položil otázku, či vystáhovalectvo, nezamestnanosť a iné nezdravé javy sú tiež vôleou ľudu.¹⁵ Po úvodných rečiach sa rozprúdila debata, ktorá bola naprieč politickým spektrom takmer unisono vedená na vlne kritiky vplyvných slovenských politikov – ministrov. Jeden z diskutérov – Emil Nový – dokonca skritizoval aj ministerské pôsobenie Jozefa Tisa, za čo však bol zahriaknutý. Tým dalo plénarne jasne najavo, že cieľom kritiky sú predovšetkým vládni politici, teda prívrženci zjazdom odsudzovaného centralizmu. Naopak, búrlivý potlesk zožal diskutujúci Dr. Strelec s návrhom na likvidáciu filiálok československých strán na Slovensku.

Výsledok diskusie rezumoval predsedajúci Anton Vašek: „... mladá slovenská generácia nie je spokojná s vedením dnešného verejného života a žiada aplikovanie metod, vyplývajúcich zo zásad demokracie, žiada... aby záujem Slovenska a republiky kladený bol nad záujem osôb a strán a aby viazané kandidačné listiny boli odstránené.“¹⁶ Zjazd ukončilo konštatovanie predsedu Petra Zaťka, že došlo

¹¹ Slovák, ref. 3, s. 2.

¹² Slovák, 29. 6. 1932, s. 3, Dokončenie referátu o sjazde mladej slovenskej generácie. Celá mladá slovenská generácia je autonomistická; názory sa líšia len čo do stupňa.

¹³ Slovák, ref. 12, s. 3.

¹⁴ Slovák, ref. 12, s. 3.

¹⁵ Slovák, ref. 12, s. 3 – 4.

¹⁶ Slovák, ref. 12, s. 4.

k dohode na spoločnej slovenskej líni. Zároveň bol odsúhlasený návrh na usporiadanie spoločného zjazdu mladej slovenskej a českej generácie.¹⁷

Tak priebeh zjazdu mladej slovenskej generácie, ako aj interpretácia jeho záverov sa stali predmetom ostrej polemiky medzi prívržencami požiadavky slovenskej samosprávy na jednej strane a stúpencami aktuálneho politického modelu, t. j. centralistického zriadenia, na strane druhej. Podľa politikov presadzujúcich nárok Slovenska na autonómny štatút mládež v Trenčianskych Tepliciach „po-vedala jasne, že je celá autonomistická. Jej veľká čiastka sa vyslovila za autonómiu na federatívnom podklade a len menšia čiastka bola za regionalizmus“¹⁸. S týmto hodnotením však nesúhlasili Slováci hlásiaci sa k vladnej majorite. Išlo najmä o predstaviteľov staršej generácie, ktorí sa prepracovali na vrcholné politické pozície, či už stranícke, alebo ministerské. Najrásnejšou kritikou sa prezentoval sociálny demokrat Ivan Dérer, ktorý v tom čase zastával post ministra školstva a národnej osvety. Vo svojich vyjadreniach na adresu účastníkov trenčianskoteplického podujatia neváhal použiť pejoratívny slovník, keď ich nazval „trenčansko-tepličtí kříklouni“, čo, prirodzene, nezostalo bez reakcie nielen zo strany samotných dotknutých delegátov zjazdu, ale aj z tábora obhajcov autonómie Slovenska.¹⁹

Ostentatívne prejavovaný nesúhlas československých politických špičiek so závermi, ktoré sformulovala väčšina zúčastnených na snemovaní slovenskej mládeže, nahrával fámam o možnom pokuse predstaviteľov režimu iniciovať akciu, ktorej cieľom by bola revízia výsledkov trenčianskoteplického zjazdu. Zrejme aj v dôsledku spomínaných aktivít I. Dérera opozičná tlač očakávala, že podujatie bude organizovať sociálna demokracia s podporou agrárnej strany a národnej demokracie.²⁰ Ale obavy stúpencov požiadavky autonómneho štatútu pre Slovensko sa nenaplnili. Snem, na ktorom by mladá generácia koaličných strán prezentovala svoj pohľad na tzv. slovenskú otázku, sa nakoniec neuskutočnil. To však neznamenalo, že by sa na žiadnej takto zameranej akcii nepracovalo.

Aj keď nedošlo k zorganizovaniu zjazdu mladej slovenskej generácie koaličných strán, časť provládne orientovanej mládeže sa nevzdala úmyslu zrealizovať takto zamerané podujatie. Ako najaktívnejší sa prejavili mladí agrárnici, ktorí sa už dlhší čas snažili nájsť priestor na diskusiu o aktuálnych politických, hospodárských a spoločenských otázkach. Jej výsledkom malo byť sformulovanie vlastného stanoviska mladej slovenskej generácie agrárnej strany.

Snaženie mladých slovenských agrárnikov bolo úspešne zavŕšené dvojdňovým podujatím vo Zvolene počas jari 1933. Najskôr sa 30. apríla 1933 uskutočnil X. zjazd Sdruženia slovenských agrárnych akademikov. Počas nasledujúceho dňa (1. mája 1933) agrárne podujatie pokračovalo ako IX. zjazd Ústrednej jednoty slovenského roľníckeho dorastu.²¹

¹⁷ Slovák, ref. 12, s. 4. Tiež NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 911, sig. 225-911-3.

¹⁸ Slovák, 29. 6. 1932, s. 1, Po sjazde mladých.

¹⁹ Politika, 1932, roč. 2., č. 13 – 14, s. 177, Dérerova „kritika“ zjazdu. Tiež Slovák, 14. 7. 1932, s. 1, Hodža a Dérer (Babylon v radoch slovenských centralistov).

²⁰ Slovák, 20. 7. 1932, s. 3, Chystá sa útok na svornosť slovenskej mládeže.

²¹ NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 871, sig. 225-871-3, por. Slovenský deník, 3. 5. 1933, s. 2, Mladá agrárna generácia prehovorila. K problematike pozri tiež HOLZER, Gejza. Zjazd mladej

Jeden z organizátorov agrárnej akcie Vladimír Moravčík prízvukoval jej primárne zameranie na potreby agrárnej strany, o čom mala svedčiť aj skutočnosť, že „účasť na sjazde bola podmienená príslušnosťou k niektornej agrárnej organizácii“. Moravčík zároveň obhajoval právo vlastnej strany prispiet' k hľadaniu riešení aktuálnych problémov, ktoré pútali pozornosť slovenskej verejnosti. Zdôrazňoval, že právo „hovoriť a jednať o slovenských veciach není len výsadou autonomistickej frakcie“²². Preto odmietal hlasy, ktoré prezentovali zvolenský zjazd slovenskej agrárnej mládeže ako pokus o korektúru trenčianskoteplického zjazdu mladej slovenskej generácie.

Zjazd mladých slovenských agrárnikov prebiehal v troch sekciách: 1. ideovej a kultúrnej, 2. hospodárskej a sociálnej, 3. politickej a organizačnej. Ideovej a kultúrnej komisii predsedal Jozef Lettrich.²³ Vo svojom referáte „Problémy verejného života z hľadiska agrárnej ideológie“ definoval ideologické postuláty agrarizmu, ktoré vychádzali z princípov individualistického právneho poriadku. Dominovali mu súkromné vlastníctvo, zmluvná sloboda a voľná súťaž.²⁴

Okrem vymedzenia agrarizmu voči socializmu a liberalizmu sa venoval aj aktuálnej otázke individuality slovenského národa, keď sa postavil na stranu jeho obhajcov. Podľa J. Lettricha, „kultúrny a historický vývoj stvoril psychologické podmienky pre samostatné teleso národné“. To sa týkalo aj slovenského jazyka, ktorý označil za „dejinný fakt a významný kultúrny fakt“. Ďalej poukazoval, že „v záujme zdravého vývoja vnútorných pomerov na Slovensku má a musí byť zachovaný a podporovaný slovensko-národný kultúrny vývoj **nie k vôli nejakým politicko-separatistickým chúťkom, ale naopak, za účelom stvorenia prirodzených podmienok k československej kultúrnej syntéze**“²⁵. Bol pritom presvedčený, že „vývoj smeruje k vzájomnému sbližovaniu, poznávaniu a budovaniu nového duchovného pojímania spoločnej budúcnosti Čechov a Slovákov“. Vystríhal však, že nie je možné „súhlasiť s nejakým umelým alebo násilným zákrokom, či už na prospch československého sjednotenia alebo na prospch kultúrneho dualizmu“. V záujme štátu a jeho občianstva odporúčal ignorovanie separatizmu. Pozornosť mala byť venovaná utuženiu „vnútroštátnych pomerov republiky, existencia ktorej musí byť mimo každej dišputy a politickej teorie, lebo by to značilo hazardovať s národnou slobodou“²⁶.

Členovia ideovej a kultúrnej komisie vyjadrili súhlas s obsahom Lettrichovho referátu, čo sa prejavilo aj v rezolúcii tohto orgánu. Jeho delegáti schválili text, v ktorom sa zastali existencie samobytného slovenského národa, keď konštatovali, že „je tu slovenský a český nacionálizmus, slovenský a český národ, ktorých ciele sa nevylučujú, ale tvoria cesty k najužšej spolupráci, podmienenej citom a duchovnou jednotou“. Avšak podobne ako Lettrich aj oni kategoricky odmietli

agrárnej generácie roku 1933. In Historický časopis, 1992, roč. 40, č. 5, s. 556–564.

²² MORAVČÍK, Vladimír. Po zvolenskom sjazde agrárnej mládeže. In Politika, 1933, roč. 3, č. 9, s. 107.

²³ Slovenský deník, ref. 21, s. 2.

²⁴ Referáty k sjazdu mladej agrárnej generácie slovenskej. Bratislava: Tlačou Slovenskej kníhtlačiarne, rok neuvedený, s. 5.

²⁵ Pasáž zvýraznená v origináli.

²⁶ Referáty k sjazdu mladej agrárnej generácie slovenskej, ref. 24, s. 8.

požiadavku autonómie: „Nebudeme však nikdy podporovať národný šovinizmus a separatizmus, tým menej politický autonomizmus. Budeme vždy proti akémukoľvek ukracovaniu Slovenska pri výkone štátnej moci. Pri tom stavíame sa s najväčšou rozhodnosťou proti viklaniu základov nášho štátu.“²⁷

Predsedom hospodárskej a sociálnej komisie bol Dr. Pavel Kordoš, ktorý predniesol referát „Hospodársky a sociálny stav zemedelstva a cesta k náprave“. V referáte vyzdvihol potrebu vytvorenia „zemedelského plánu hospodársko-sociálneho, ktorý... bol by náležite rešpektovaný zemedelsko-politickou praxou“. Súčasne vyzval na „uplatnenie regionálnych záujmov v rámci celoštátnej zemedelskej politiky“²⁸.

V podobnom duchu sa niesol aj príspevok Dr. Štefana Čačka „Zemedelská politika v Československej republike so stanoviska slovenského“. Poukázal na disproporcie medzi českými krajinami a Slovenskom, ale aj na chyby v poľnohospodárskej politike štátu, ktorými „priamo sme poškodzovaní“. Dal do pozornosti skutočnosť, že zo štátnych dotácií prichádzali na Slovensko „len omrvinky, zatiaľ v zemiach historických sa subvenciami plynvalo“. Preto vyzýval nielen na vytýčenie jasného programu hospodárskej politiky štátu, ale aj na splnenie najzákladnejších predpokladov, „bez ktorých náš roľník nemôže súťažiť s roľníkom českým“²⁹. Požiadavka vyrovnania regionálnych rozdielov výrazne rezonovala medzi delegátmi, preto sa stala aj súčasťou rezolúcie hospodárskej a sociálnej komisie. Jej členovia sa v nej vyslovili za hospodárske vyrovnanie Slovenska s českými krajinami. Zároveň požadovali, aby boli vyrovnané rozdiely vo výrobných nákladoch a trhových cenách medzi oboma časťami republiky.³⁰

Nespokojnosť s aktuálnymi pomermi v štáte rezonovala aj na zasadnutí politicko-organizačnej komisie, ktorej predsedal Dr. Ľudovít Ruman. V referáte „Reformy parlamentarizmu a koncentrácia politických strán“ sa dovolával zrušenia poslaneckých reverzov, ktoré „možno odstrániť zmenou názoru volebného súdu... alebo zmenou zákona o volebnom súde“. Zároveň položil otázku, či je volebný súd vôbec potrebný. Podľa jeho názoru bol zbytočný.³¹ Skritizoval aj viazané kandidačné listiny, ktoré „slobodu voliča obmedzujú skoro na nulu“. Odmietavý postoj Ľ. Ruman zaujal aj k aktuálnej podobe senátu, ktorý považoval iba za „napodobeninu poslaneckej snemovne“, pričom „jeho význam rovná sa skoro nule“³². Ďalší rečník František Lednár vo svojom referáte „Republikánska strana a práca v jej intenciách“ navrhoval organizačné reformy agrárnej strany. Ako poznamenal, „organizačná výstavba republikánskej strany tak, ako ju

²⁷ Slovenský deník, 3. 5. 1933, s. 3, Slovenský nacionalizmus – v znamení čs. vlastenectva. Otázka autonómie Slovenska sa stala aj jedným z ústredných bodov v predvolebnom zápase medzi agrárnu stranou a ľudovou stranou pred parlamentnými voľbami v roku 1935. Pozri OSYKOVA, Linda. Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava: VEDA, 2012, s. 200.

²⁸ Referáty k sjazdu mladej agrárnej generácie slovenskej, ref. 24, s. 17.

²⁹ Referáty k sjazdu mladej agrárnej generácie slovenskej, ref. 24, s. 24.

³⁰ Slovenský deník, 6. 5. 1933, s. 2, Z politického programu agrárnej mládeže. Regionalizmus k vyrovnaniu Slovenska.

³¹ Referáty k sjazdu mladej agrárnej generácie slovenskej, ref. 24, s. 27.

³² Referáty k sjazdu mladej agrárnej generácie slovenskej, ref. 24, s. 29.

uvádza organizačný poriadok s hľadiska slovenského, zásadne vyhovuje“, ale mladá slovenská agrárna generácia predsa len navrhla určité zmeny. Konkrétnie malo ísť o to, aby strana zriadila „slovenský zemský sjazd, slovenský zemský výkonný výbor a slovenský zemský sekretariát“. Zriadenie týchto regionálnych stranických orgánov F. Lednár obhajoval snahou o posilnenie jednoty strany, ako aj potrebou riešiť špeciálne slovenské záležitosti, pričom v tomto ohľade považoval agrárnu stranu za „najpovolanejšiu z pomedzi politických strán“³³.

Návrhy referujúcich sa stali súčasťou rezolúcie politicko-organizačnej komisie. Delegáti v nej odmietli tak autonomizmus, ako aj centralizmus. Naopak, podporu vyslovili myšlienke regionalizmu, ktorý „dovŕšime úplným uplatnením slovenského živlu v správe Slovenska a dokonalým prestúpením ústrednej štátnej správy Slovákmi“. Jeho uvedenie do praxe však malo byť podmienené vytvorením zemskej organizácie agrárnej strany. Rezolúcia reflektovala aj predložené návrhy reformy inštitúcií československej demokracie, keďže „ich správne fungovanie je zárukou spokojnej účasti občianstva na stavbe štátu“. Zamerala sa najmä na Rumanom predostreté požiadavky reformy senátu, odstránenie alebo reformu volebného súdu, zrušenie viazaných kandidátok, zjednodušenie volieb a administratívny.³⁴

Aj keď Vladimír Moravčík už pred začiatkom agrárnického podujatia odmietal poukazy na inšpiráciu trenčianskoteplickým zjazdom mladej slovenskej generácie, jeden z organizátorov trenčianskoteplickej akcie, slovenský národohospodár a prívrženec mladými agrárnikmi podporovanej ideológie regionalizmu Peter Zaťko, jeho argumentáciu vyvrátil. V časopise *Politika* urobil porovnanie oboch podujatí, ktorých závery označil za takmer identické. Išlo predovšetkým o požiadavky revízie aktuálneho spoločenského poriadku potlačením liberalizmu a hospodárskeho egoizmu a uplatňovaním kolektivistických prvkov, ako aj o návrhy na reformu niektorých inštitúcií československej demokracie, ako napr. viazaných kandidačných listín alebo volebného súdu. Taktiež poukázal na spoľočne vyslovený nárok na zohľadňovanie slovenských potrieb.³⁵

S ohľadom na blízkosť stanovísk P. Zaťko vyzýval na nutnosť spolupráce prostredníctvom „dohody Slovákov pod podmienkami prijateľnými pre obe strany“. Za cestu k vyriešeniu tzv. slovenskej otázky totiž považoval zjednoteenie Slovenska „na určitých minimálnych požiadavkách, ktorých splnenie so stranou štátu bolo by možno objektívne považovať za predpoklad obratu vo vývine pomeru česko-slovenského“. Preto vyzýval mladých agrárnikov k väčšej aktivite a odvahе pustiť sa aj do riešenia otázky politického postavenia Slovenska v Československu.³⁶

Zatiaľ čo mladí agrárnici váhali zaujať jednoznačné stanovisko v otázke postavenia Slovenska v republike, ľudáci ako dlhorocní obhajcovia práva Slovenska na autonómiu pokračovali v aktivitách v prospech hlavného bodu svojho politického programu. Nová príležitosť na jeho dôrazné pripomenutie sa im naskytla

³³ Referáty k sjazdu mladej agrárnej generácie slovenskej, ref. 24, s. 32.

³⁴ Slovenský deník, ref. 30, s. 2.

³⁵ ZAŤKO, Peter. Ešte k zvolenskému sjazdu agrárnej mládeže. In Politika, 1933, roč. 3, č. 16, s. 176.

³⁶ ZAŤKO, Peter, ref. 35, s. 176.

počas leta 1933. Len pár mesiacov po zjazde mladých agrárnikov sa mali v Nitre konáť Pribinove slávnosti.

Slávnosti, ktoré mali pripomenúť 1100. výročie posvätenia prvého kresťanského chrámu na našom území sa začali pripravovať už v roku 1930, keď bol ustavaný „Jubilárny výbor cirkevno-národných osláv v Nitre“. Začiatkom roku 1933 prevzala nad ich konaním záštitu československá vláda, čo znamenalo aj výrazný finančný príspevok na ich organizáciu.³⁷

Vláda ako garant podujatia mala, prirodzene, vlastnú predstavu o jeho zameraní. Oslavy v jej rézii mali podporiť štátom presadzovanú ideológiu československej jednoty. Dalo sa očakávať, že vládny zámer narazí na ambície obhajcov národnej svojbytnosti Slovákov, ktorí chystané oslavu považovali za výnimočnú príležitosť prezentovať vlastné národnno-politické stanovisko aj pred zahraničným obecenstvom. Za hlavného obhajcu národných práv Slovákov sa považovala Hlinkova slovenská ľudová strana. A tá sa do priebehu podujatia skutočne silne zaangažovala.

Pribinove slávnosti spolu so sprievodnými akciami trvali viac dní – od 12. do 16. augusta 1933.³⁸ Záujem ľudákov sa koncentroval na 13. august. Na tento termín bol naplánovaný slávnostný sprievod, ktorý mal byť zakončený manifestačným zhromaždením na ploche nitrianskeho letiska. Účastníci sprievodu tu mali defilovať pred tribúnou s oficiálnymi hostami – domácimi i zahraničnými. Prítomnosť zahraničných predstaviteľov a očakávaná masová účasť občanov³⁹ motivovala ľudákov k maximálnemu úsiliu, aby presadili medzi oficiálnych rečníkov svojho lídra Andreja Hlinku. Napriek apelom na slovenských členov vlády – Ivana Dérera a Milana Hodžu – sa to ľudáckym emisárom nepodarilo.⁴⁰

³⁷ Vláda sa zaviazala prispieť sumou 400.000 Kč, Krajinský úrad v Bratislave mal poskytnúť 150.000 Kč a mesto Nitra 15.000 Kč. ZUBÁCKA, Ida. Nitra za prvej Československej republiky. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta humanitných vied, 1997, s. 51–52.

³⁸ Program 1100 ročných Jubilárnych osláv založenia prvého kresťanského chrámu kniežaťom Pribinom v Nitre. Bez miesta vydania: vydal Jubilárny výbor, 1933. Uvedené štyri dni boli vyvrcholením osláv. Výročie však bolo pripomínané priebežne počas celého roka 1933. Tému Pribinových slávností pre potreby vyučovacieho procesu spracovala Alena Mikulášová. Pozri MIKULÁŠOVÁ, Alena. Pribinove slávnosti v roku 1933. In Mesto pod mestom (Dejiny Nitry v školskej praxi). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra história, 2012, s. 71–73.

³⁹ Podľa odhadu okresného náčelníka Rudolfa Haláchyho sa na zhromaždení na ploche letiska zúčastnilo maximálne 25.000 ľudí, pričom až 15.000 z nich malo byť prívržencami Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Väčšina navštívená bola polná omša 15. augusta, o ktorej Haláchy skonštatoval, že sa na nej zúčastnilo „asi 35.000 veriacich, ku ktorým pribudlo... niekoľkotisíc katolíkov, ktorí boli na kalvárskom vrchu“. Počet cezpolných účastníkov na štvordňových sprievodných podujatiach odhadol na 100.000–120.000. NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 1151, sig. 225-1151-2.

⁴⁰ ZMÁTLO, Peter. Pribinove slávnosti v Nitre v auguste 1933: skúška československého režimu a štátnosti. In Historica Olomucensia. Sv. 44. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 139–140; porov. MAGDOLENOVÁ, Anna. Pribinove slávnosti v Nitre roku 1933. In MARSLINA, Richard et al. Nitra v slovenských dejinách. Nitra: Matica slovenská, 2002, s. 359. Pozri tiež ZUBÁCKA, Ida. Nitra – kolíska slovenskej štátnosti. Príspevok k 70. výročiu Pribinových slávností. In WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia historica nitriensis 11. Nitra: FF UKF, 2003, s. 259.

Ked'že sa straníckym poverencom nepodarilo zaistiť účasť Hlinku medzi čestnými hostami na tribúne, zvažovali alternatívny postup. Rozhodnutie údajne padlo až v predvečer konania manifestácie na porade v piaristickom kostole.⁴¹ Organizačný výbor osláv totiž stanovil definitívne poradie jednotlivých skupín v sprievode a ich rozostavenie na ploche letiska až 11. augusta. Na schôdzi bolo rozhodnuté, že za čelom sprievodu, ktoré mali tvoriť štyria heroldi a vlajkonosič so štátou zástavou, mali nasledovať krojované skupiny a až po nich skupiny nekrojované. Nekrojované skupiny mali byť zoradené podľa nahláseného počtu. Ked'že tajomník HSĽS Vojtech Višňovský nahlásil účasť až 40.000 prívržencov strany, mali byť ľudáci na čele nekrojovaných skupín.⁴²

Počas formovania slávnostného sprievodu však prívrženci ľudovej strany stanovené poradie nerešpektovali a včlenili sa medzi zoskupenie členov Sokolova, ktoré tým rozdelili na dve časti. Napriek tomu, že značnú časť členov ľudáckej družiny tvorila iniciatívna mladá generácia, réziu držal v rukách politicky skúsený podpredseda strany Jozef Tiso. Na upozornenia hlavného usporiadateľa inšpektora Václava Vopálenského vyslaného policajným riaditeľstvom v Bratislave Tiso údajne reagoval „brisknými slovami“: „Čo je to za poriadok, najprv idú hovädá, somári a potom len Slováci, d'alej čakať nebudeme, je to naša cirkevná slovenská slávnosť, tí ostatní sú Česi a preto tu nemajú čo robiť.“ Ked'že dozorujúce orgány sa obávali možných dôsledkov použitia donucovacích prostriedkov⁴³, ľudáci mohli začať napĺňať svoj cieľ.

Po príchode na letisko sa mali krojované skupiny postaviť čelom k tribúne, okolo nich sa mali zoradiť nekrojované skupiny tak, aby miesto pod pódiom zostało voľné na defilé nadväzujúcich častí sprievodu. Spočiatku bol stanovený rozvrh dodržiavaný, až kým sa na plochu letiska nedostavila časť sprievodu tvorená sympatizantmi ľudovej strany. Tí namiesto defilovania pred tribúnou a následného zaujatia miesta vedľa krojovaných skupín zostali v uličke pod tribúnou stáť. Miesto neopustili ani po opakovanych výzvach usporiadateľov. Naopak, prevzali iniciatívu. Za skandovania hesiel „Nech žije Hlinka. Chceme počuť Hlinku.“ na rukách vyniesli svojho lídra na pódiu.

Z tribúny A. Hlinka prečítať tzv. Nitriansku rezolúciu. V jej texte sa odvolával na starobylosť slovenského národa, pre ktorý sa dožadoval práva na samosprávu: „My, národ slovenský, hrdý na svoju 1100-ročnú národnú i kresťanskú minulosť, Božou Prozreteleňnosťou dnes znova oslobodení a do republiky Československej včlenení, osvedčujeme sa, že v republike tejto chceme žiť a štát tento považovať za svoj, tu chceme nájsť svoje národné blaho. Avšak, ked' republiku česko-slovenskú považujeme pre nás za jedine možný štátny útvar, vyhlasujeme, že v štáte tomto chceme vidieť svoju budúcnosť nielen ako národ svojprávny a nie len ako národ rovnoprávny s nárom českým, ale aj ako národ samobytný, samostatný, ktorý sám chce spravovať svoje veci a sám chce riadiť osud svoj!“

⁴¹ Táto informácia sa objavila pri udaní voči Karolovi Sidorovi z 5. októbra 1933, ktoré spísal na četníckej stanici v Nitre vrchný strážmajster Kabelák. NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 1151, sig. 225-1151-1.

⁴² NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 1151, sig. 225-1151-2.

⁴³ NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 1151, sig. 225-1151-2.

Nárok na „spravovanie vecí samobytného národa slovenského na oslobodenom Slovensku“ obhajoval Pittsburgskou dohodou, pričom prízvukoval, že „národných práv svojich, v Pittsburghskej dohode zabezpečených, nikdy sa nezrieckнем a že za lepšie blaho národa slovenského bojať budeme“⁴⁴.

Po prečítaní rezolúcie A. Hlinka vyzval prítomných, aby si vypočuli krajinského prezidenta Jozefa Országha, keďže aj on je Slovák. J. Országh v prejave zdôraznil, že Pribina svojím rozhodnutím zabezpečil národu prijatie do európskej rodiny. Po reči krajinského prezidenta vystúpil ministerský predseda. Jan Malypetr prečítal posolstvo prezidenta T. G. Masaryka, ktorého krédom bolo: „Nesmie nikto, kto sa hlási ku kresťanstvu, hlásať nenávist.“⁴⁵

Po príhovore ministerského predsedu bola za delostreleckých sál vztýčená štátna vlajka a následne hudba zahrala štátnu hymnu. Prívrženci ľudovej strany však ostentatívne spievali „Hej, Slováci“ a až na Hlinkov povel slová česko-slovenskej hymny. Nasledovali prejavy cirkevných predstaviteľov domácich i zahraničných. Ako posledný vystúpil nitriansky biskup Karol Kmeťko, ktorý podľakoval vláde za protektorstvo, ako i všetkým, ktorí sa podieľali na príprave osláv. Na záver prečítal telegramy adresované pápežovi a prezidentovi republiky. Oficiálny program bol ukončený opäťovným spevom hymnickej piesne „Hej, Slováci“. Po jej doznení členovia vlády a cirkevní hodnostári opustili tribúnu, čím prenechali voľné pole ľudákom. Taktiež prívrženci vládnych strán z radov obecenstva odchádzali z plochy letiska.⁴⁶ Podujatie tak pokračovalo ako autonomistická manifestácia moderovaná Andrejom Hlinkom.⁴⁷

Pribinove slávnosti teda nadobudli podstatne iný ráz, než bola ich pôvodná koncepcia. Záštita, ktorú nad nimi prevzala vláda a tiež početnosť jej delegácie jasne naznačovali záujem najvyšších československých politických kruhov, aby podujatie demonstrovalo česko-slovenskú, resp. skôr československú jednotu. V tomto duchu sa vyslovili aj niektorí vládni predstaviteľia. Uvedený zámer ale úplne stroskotal. Agilnosť autonomistického tábora, dravosť jeho mladej generácie riadenej politickými vodcami HSL'S zmenili celkové vyznenie podujatia. Namiesto manifestácie československej jednoty tu došlo k jednoznačnému odmiestnutiu teórie čechoslovakizmu. Veľká časť účastníkov podujatia⁴⁸ vyslovila podporu požiadavke slovenskej autonómie.

Uvedené príklady patria medzi najznámejšie vystúpenia mladej slovenskej generácie v prvej polovici tridsiatych rokov minulého storočia a najvýraznejšie

⁴⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Poslanecká snémovna N. s. R. Č. 1934, III. volebné obdobie, 11. zasadanie. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2799_01.htm [cit. 17. 2. 2016].

⁴⁵ NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 1151, sig. 225-1151-2.

⁴⁶ Podľa odhadu Krajinského úradu ďalší priebeh podujatia sledovalo okolo 6.000 účastníkov. NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 1151, sig. 225-1151-2. To by znamenalo, že aj väčšina ľudáckych prívržencov plochu opustila, keďže úrady odhadovali ich maximálny počet až na 15.000.

⁴⁷ Na tribúne vystúpili opoziční politici – predseda Slovenskej národnej strany Martin Rázus, poslanec Antonín Čuřík a poslanec Antonín Chmelík. NA ČR Praha, f. PMV-AMV 225, k. 1151, sig. 225-1151-2.

⁴⁸ Podľa úradných odhadov vlastne väčšina účastníkov manifestácie z 13. augusta. Ako už bolo uvedené, úrady odhadovali, že z maximálneho počtu 25.000 účastníkov mohlo byť až 15.000 prívržencov ľudovej strany.

dokumentujú, že slovenská mládež v tomto období už nebola spokojná s aktuálnou politickou, hospodárskou a sociálnou situáciou v Československu. Bez ohľadu na stranícku príslušnosť volala po zmenách vtedajšieho režimu vrátane revízie ideológie čechoslovakizmu. Rozsah a spôsob presadzovania požiadaviek však závisel od toho, či išlo o príslušníkov vládneho alebo opozičného tábora. Túto deliacu čiaru zatiaľ ešte nedokázali prekonáť. Výzva Petra Zaťka na jednotnú slovenskú líniu tak zostávala len apelom do budúcnosti.